ה מ א ס ף

לחדש סיון תֿקֿמֿדֿ

א

שירים

מן המצר קראתי יה , בשכבי עלי
ערש דוי , והדר שנתי מעיני ·

א

גַּלְמוּד עֲלֵי מִשְׁכָּבִי , בָּאִישׁוֹן וַאֲפֵלָה
(רֵעַי יַחַד נָמוּ , מְיוּדָעַי עֲזָבוּנִי)
אֶזְעַק לְךָ אֵל ! בַּחֲצִי הַלַּיְלָה
מְצָרוֹת בָּאוּ עָלַי , מַכְאֵבוֹת הִקִּיפוּנִי ,
אָנָּא הַטֵּה אָזְנֶיךָ לְקוֹל אַנְחוֹתָי
בְּקָרְאִי : אֲדוֹנָי , מָה רַבּוּ צָרוֹתָי !

ב

הָאֵל הַטּוֹב ! לוּ תְשַׁלֵּם לָאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ
מִי גֶבֶר יִחְיֶה , יָקוּם לְפָנֶיךָ !
מְעַט מִפְּרִי מַעֲלָלָיו , אַךְ מְעַט תַּטְעִימֵהוּ ,
לָכֵן תִּרְעַד נַפְשִׁי בִי , אֶזְעַק אֵלֶיךָ
אִם מֵרוֹב מַכְאוֹבַי , עָצְמוּ עֲווֹנוֹתָי
אֲדוֹנָי אֱלֹהִים , מָה רַבּוּ חַטֹּאותָי !

ג

מִי יִתֵּן עֵינַי מְקוֹר דִּמְעָה, כְּנַחַל יִשְׁטוֹפוּ!
אֲמָרֵר בִּבְכִי אֶשְׁפְּכֵם כַּמַּיִם
עַל יְמֵי הָרָעִים בְּמַר יַחֲלוֹפוּ;
כִּי שַׁחֲרִי הִנֵּה עָבַר, גַּם בָּא הַצָּהֳרָיִם
וּבְטֶרֶם בּוֹא הָעֶרֶב אֶגְוַע בַּעֲווֹנוֹתָי
אֲדוֹנָי אֱלֹהִים, מָה רַבּוּ צָרוֹתָי!

ד

אָכֵן הִנָּחֲמִי נַפְשִׁי! מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי?
אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב יוֹכִיחַ אֵל, לֹא בְזַעַם,
אַךְ רֶגַע בְּאַפּוֹ, וּמַהֵר תִּרְוָחִי
לָכֵן הִנָּחֲמִי נַפְשִׁי, הִנָּחֲמִי הַפַּעַם!
לְטוֹב לִי, הִגְדִּיל גַּם הַיּוֹם צָרוֹתָי,
לְמַעַן אָסִיר חַטָּאתִי, אֶדְאַג מֵעֲווֹנוֹתָי.

ח׳ י׳ כ׳ ׳.

זכרון ידידות לגבר משכיל בגן רי״ע.

פֹּה אֵשֵׁב כִּי אִוִּיתִיהָ.

אֶבְחַר יוֹם הִתְלוֹנָן,
בְּצִלְלֵי בְּרוֹשׁ וְאַלּוֹן
בְּחַצְרוֹת אִישׁ אֱמוּנִים;

מדור

מְדוּר בְּהֵיכְלֵי עוֹנֶג
עֲלֵי תוֹלַעַת שָׁנִי
בְּטִירוֹת כֶּסֶל רֶשַׁע ·
עוּרוּ דוֹדַי !
קוּמוּ נָא רֵעַי !
הִתְעוֹרְרוּ בְגִיל
מָתַי תָּקוּמוּ מִשְּׁנַתְכֶם ? —
הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָה
הֵאִיר פְּנֵי תֵבֵל ,
עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ
עַד מָתַי תְּחַבְּקוּן יָדַיִם ?

נְבוּאָה גִּנַּת חֶמֶד
נַעֲלָה מִשְׁכַּן דוֹדִים
שָׁם נִתְעַלְּסָה בְּאֲהָבִים
בְּאֹהֶל נָטָה אִישׁ שְׁלוֹמֵנוּ ·
וּבְקֶרֶן בֶּן שָׁמֶן יְסָדוֹ
מִמִּבְחַר עֲצֵי הַיָּעַר
כָּרְתָה יְמִינוֹ עַמּוּדָיו
עֵץ לֹא יִרְקַב יִבְחָר ·

זְכוֹר בְּרִית יְדִידוּת
כָּרַתְנוּ בֵּין שְׁנֵינוּ !

בֵּין זַרְעֵנוּ לֹא הוּפַר
בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הִיא ׃
הִלְבִּישׁ דֶּשֶׁא סְבִיבָיו
שָׁמָּה יְרַקֵּד טַפֵּנוּ ,
שָׁמָּה יִשְׂחֲקוּ צְעִירֵינוּ
וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ גַּם אֲנוּ ׃

משפט אוילי .

צבי אחד הלך אל הנחל לרוות צמאונו , וישת שם , ויהי הוא מביט את מראהו בתוך מי הנחל , ויאמר אל לבו , מה יפה גם נאה הדרת קרני העצומים ! ענפיהם גדלו , גם רכו מפתילי מים , ספרה עלי נחלתי , יאשרוני החיות , ויקנאוני הבהמות על זאת . אבל לזה ידוה לבי , על שוקי כי דלו , על רגלי כי דקות המה , עוד מעט לא יוכלון שאתי , כמקל רועה מראיהם , לא תואר ולא הדר להם . עודנו מדבר אל לבו וירא את הארי מרחוק , וישא את רגליו ויברח מפניו , והארי רדף אחריו כל דרך המישור , ולא יכול השיגו , כי עמדה לו קלות מרוצתו . ויקר מקרהו את היער , וינס שמה להסתר בצלו מפני חום השמש , אשר יצא היום כזה כגבורתו , הוא בא שמה , והנה הוא נאחז בקרניו בסבכי האילנות , ולא יכול עוד להמלט ברגליו , ויבא הארי עליו ויכהו וימיתהו , ובמותו אמר : אהה לאויל ! האומר לרע טוב ולטוב רע , כי קללתי את שהחייני ושבחתי את שהמיתני .

על זה אמר החכם : שקר החן הבל היופי הטוב והמועיל הוא יתהלל .

ל . . . .

הרהב .

הרהב הביט בגאון ובגאוה בראי , וירא מראהו , ויחשבהו לאיש זר , ואפו חרה בו כי איננו כורע ומשתחוה לפניו ,

לפניו, אכן חמת פניו נס על הראי עברה, ויתלוץ שנית, כי בוז יבוזהו בן נכר הזה, וישנא את מראהו, ויפס פניו בשחוק אליו לאמר: הלא קטון בעיני אתה, אל תוכל כבדני! אבל גם האיש בראי עשה ככה, ולא יכול עוד הרהב בבוש עמו, ויסא את המטה אשר בידו, ויך את הראי וישברהו. אך מהר נחם כי עשה את הדבר הזה, כי מלפנים שחק האחד ועתה שחקו רבים עליו ויבאוהו.

על זה אמר החכם: גאות אדם תשפילנו, ושפל רוח יתמוך כבוד.

ש. . ש.

ב

מכתבים

אגרת לה"ר ל"ע עם מכתב על דבר חכמת חנוך הבנים בוארי.

בעלי אסופות, למודי שכל, יחד ישאו ברכה מאת אדון כל המעשים!

באשר שבותי את לבי, לראות המעשה הנעשה תחת השמש בעניני גדול הבנים והנהגתם בחנוך הטבעי והמוסרי, וארא בהורים ומורים, אשיבה בבנים האמונים על תיקם, והנה דעה כנגד פניהם, המורים תעו בדרך החנוך; והבנים הרועים על ידיהם, ילכו שובב.

עתה בא מועד, אשר זרחה שמש צדקה ומרפא לנדכא לבב ועם האומלל, כי העיר ה' את רוחו בלבב מושלים ויועצי ארץ, להטיבם ולאשרם, לכן ראשית חוכמת האמת היא, להדריך ולנהל בניהם בדרך ישרה, לנטוע בם נטעי מדות טובות ונמוסיות, כדי שיזכו לחסד השרים, ויהיו

ויהיו מתוקנים ראוים והגונים לקבלו • *) אמנם אופני חכמת ההנהגה הזאת רחוקה מאתנו, לא נשינו באלה, ואין אתנו יודע עד מה, כאשר כבר נודע שבתה באגרת דברי שלום; על כן אתם דורשי חכמה! חפצתם (כאשר שמעתי מאחורי הפרגוד) שיפיקו אנשי מדע את מחשבותיהם בענין הזה, אם מעט ואם הרבה, הלא ברוב הימים תהיה אור חכמת החנוך בתוכינו כאור שבעתים וברה כשמש • שמעה אזני ותבן למאווייכם, אמרתי אחוה גם אני דעי אתכם, כפי אשר נתן ה" לי און ועצמה לחשוב מחשבות אמת, ואף כי קטון ודל אנכי לא אירא, בהיות שמשרים רציתי וכוונת לבי טובה, וקנאת סופרים תרבה חכמה, כי כל כותב דבר חכמה, יהיה מי שיהיה מגמתו להועיל לזולתו (וכשיקרא המורה או האב דברי חכמה מפי רבים יוכל לבחור בשקול דעתו הטוב והנאות לפי מזג בנו, והרכבת גופו וזכוך שכלו, כי כן ישתנה המינוך, ואם בעל נפש הוא יוסף מדעתו) ואם כעת הזאת לא יגיע תועלת החנוך למדרגה הראויה לה, הלא באחרית הימים תשגא למאוד, כי יתעודדו חכמי דור דור, ויתעוררו משכילי עם, יזורו דעת להרבות חכמה, להפליא עצה ולהגדיל תושיה ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים •

עוד

---

*) שנאת הכוז והשנאה אשר לעמים על היהודים היא משני דברים, אם שבדלותם משפילים ומכניעים עצמם יותר מדאי, עד שיחשבו לרפש וטיט בעיני העמים, או אם יצליחו בממון", ויבורכו ביגיע כפם או יתגאו בחילם, יתנשאו בגאון וגובה, ואת עיני העמים ינקרו בהוד לבושיהם בתפארת בתיהם וכלי נכותם • ושנאת שניהם תצא לבד מהעדר החנוך הטוב במוסיות ודרך ארץ, שלא ידעו להתנהג לפי זמן ולפי המקום במדה ומשפט • ראו נא מה שאומר בעל שבט יהודה וזה לשונו: "לא ראיתי מימי בעל שכל שיהיה לו "שנאה עם יהודי ואין מי שישנא אותם כ"א כללות "העם, ויש להם בזה טעם, כי היהודי הוא בעל "גאוה ומבקש תמיד המשתרר, להראות עצמם אדונים "ושרים, ובזמן שלא נתנו מקום לקנא בהם, אהובים "היו, ועתה היהודי משתרר, ואם יש לו מאתים "זהובים מיד הוא לובש בגדי משי, ולבניו רקמה, מה "שלא יעשו השרים אשר להם הכנסת אלף כפולות "לשנה וכו" " •

עוד אודיע לכם אחי ! שמה שהקדמתי וכרון שני מיני החנוך, הטבעי והמוסרי, לא ארחיב הדבור בענין הטבעי, אך אעיר עליו כמעט · ודעו גם שדברים האלה אשר אגיד, לא ממקורי נבעו, ולא ממבועי נגרו, אך דליתי מבורות זרים ושאבתי ממעין חכמים אחרים, דרשתי מעל ספרי חכמי עמינו, ואשר לא מעמינו · והחכמים אשר בעקבותיהם הלכתי, אשא שמותם על שפתי, ס" ראשית חכמה ס" בית מדות וס" דרך ארץ ומנורת המאור וכדומה, ומספרי חכמי העמים רבים, והקדמתי זאת כדי שלא אצטרך להזכיר בשום מקום שם אומרו ·

הנה רוב נפשות הנשחתות, אשר יצר לבם רק רע כל היום והפעליותיהם ותנועותיהם הולכים וסובבים אל נקודת המעוות ונפתלתול · השחת הדעת היקר, מחשבות כוזבים והבלים, ההליכה בשרירות לב, אבודי התקוה מכונעשי בתמהון לבב, ומלומדי המדות הרעות וכל שארי חסרוני הנפש ותחלואיה *) מקור כלם לבד רוע החנוך וחסרון ההנהגה הישרה, בהיות שלב ונפש הנער כלוח אבן אשר יקבל כל הרשומות החרוטות עליו, וכפי הלמוד שיקבל ממוריו, וכפי המדות והנמוסיות שרואה מאבותיו, ושארי חברת האדם אשר תעטרהו, כן יתחקה בלבו ונפשו עד כי יזקין לא יסור ממנו, אם מדות טובות עצורות בלבבו, אז יישר לכת, אם ממדות רעות אז ילך ארחות עקלקלות ; לכן ראוי לרשום בלוח לבו מדות טובות ונמוסיות ברות, ולמלא נפשו מחשבות אמת ודעת קדושים ·

גם מן החיוב הוא על היודעים בינה בתיקון הנפש ומידותיה שישתדלו להוציא מחשבתם אל הפועל ולא יכחדו תחת לשונם ·

ועתה

---

*) יום יום צורות אנושות על פני תעבורנה, לא תואר ולא הדר להן נשחת מראיתם, ומסמנות ברשמי חטאות נסתרות, יבש פרח, נבל ציץ הנקיון, נבע הילדות מעל לחים חלפה, עששה עינימו, אומץ וחוזק לפעולות יקרות לא נכפה מהם · על זה דוה לבי, אסתיר פני ואבכה על האדם האומלל מרקם לכנום לענת היצר בקרבו, וחלוש כוחו לפעולות יקרות, עורקיו למעצבה ישכבם, ויכניעמו תחת עול הבלי שוא ׳ ומעשי תעתועים ·

וַעַד אֶחָד

פרק ראשון *)

מי שמוליד בן ולא ישתדל בחנוכו, אם מעללות ידים או ממקשבת און ואולת, דומה למי שמוליא נקי כפים היושב במחשכים למען הפילהו ביד האורבים לדמו, לשפוך לארץ מרירתו · ולאב העושה כאלה שלא משים עינו ולבו על פרי בטנו עליו הכתוב אומר: עוכר שארו אכזרי · וכמה מקומות מצאנו, והמה בכתובים בדברי חז"ל המזהירים על השתדלות החנוך, ואמרו: כל המעמיד בן רשע עיניו כהות, עוד אמרו גדולה קללת בנים לאבות, מקללת אבות לבנים וכדומה רבות (כהיות שאחרית הטוב והרע מתפשט בכל חלקי הזמן וגופות הבנים בכלל, ולא נגבלים לבד בנפש וגוף הבנים עצמם כ"א יתפשטו על משפחותיהם תולדותיהם, ועל שארי חלקי המדיני וחברת אנשים בכלל) שהבריאות וההליכה בדרך ישרה, והיותו אומן ובקי במלאכות וחכמות על פי הרוב תלוים מהחנוך הטוב או הרע, שמקבל הנער מהוריו ומוריו ·

הסדינים והמטפחות שמחתלים התינוקות לחממם ולקיחת מניקות נכריות מנאפות, ועזיבת הילדים לשמירת שפחות פתיות אשר לשון עלגים תדברנה, ונתינת המטעמות, ולבישת הבגדים צרים ודוחקים הגוף, המה כמה פעמים, מקור משחת ומעין נרפש לתחלואים שאין תרופה להם, עד

---

*) נא הקורא המשכיל! אל תבהל ברוחך לאמור, כי כרוע לבב ידברי המחבר הלזה, חלילה לנו להביא במכתבנו דברים אשר לא כדת, ואשר יתחרחרו ריב, טרם נתנו לבנו להבחינם על אפן הנותן אם בצדק ובמשפט דבריו · קראו נא מעל ספר מנחת ערב איך שאריך על הפסוק לדעת חכמה ומוסר · וגם מה שאמרו חז"ל על הפסוק והכמת המסכן בזויה ע"ש · ועוד במשל התלמיד חכם כדברי חכמינו הקדושים לכלה, מה כלה מתקששת בתכשיטיה ואם חסרה אחת מהן אינה כלה, כך ת"ח אם חסר דבר בתלמודו אינו ת"ח, ומי יבחיש, שבתלמודו, בכלל גם דרך ארץ ומידות? —

על פי הרוב הילדים הולכים ודלים, כנועי זמוני המדוים, עד בטרם קמו לעפר ישכבו, ומאין היתה זאת? לא על הטבע תלונותיכם כי אם עליכם הורים, אתם הייתם בעוכרי בניכם, ובמורדי אור יקרת בריאותם · כי הטבע ימכם דרכיו בכל מקום ובכל זמן ולא ישחית, אך אתם נואלתם והסכלתם עשות בפרי בטניכם המתנגד לו, הוא בונה ואתם סותרים, ותתעללו כרצונכם בבניכם הפך רצונו, על כן לעירי ימים עוללי תפוחים ימלו ישתו שמרי אולתכם, אבות אכלו בוסר, ושיני בנים תקהינה, ואם הילדים חלאים, האשם לבד אל חיק ההורים ישוב ·

עוד יתגדל מורך חיוב החנוך, וההרגל הטוב, בעניני נפשות הילדים הרכים · אולת, גאון לב, רוגז, קשי ערף, ושארי מדות פחותות אשר תולדותם עמל, כעס ורעות רבות, על פי הרוב המה תנובות החנוך המוסרי הרע, ופרי ההנהגה המקולקלת · וכמו שברור שאין יכלת בידינו לנטוע בלב נער חכמות רמות וידיעות שכליות ומטבעו אינו מוכשר ומוכן לקבל ציורים ברורים, או שכחות נפשו לא נזדככו כראוי, לעשות רושם בו, להולידו ולהצמיחו ציורים יקרים ומחשבות אמת, או שתקון כלי גופו התיכונים, מונעים שלימותו להגדיל ולהאדיר כוחותיו הפנימיות, כן ברור גם כן שעל ידי אורך ההרגל והמנהג שרואה יום יום מחברת הוריו ומוריו ושארי אנשים העוטרים אותו, כוחות נפשו וציוריו יתגלו בפי החוזק והחולשה במעט או ברב, וכפי אשר ישמע מוסר חכמים או לצון אוילים כן יחודד או יקהה כח בינתו ·

ואחרי כל האמור, היעלה על דעת האבות האוהבים בניהם! וחפצים בשלומם ובטובתם הזמני והנצחי, שלא יהיה בעיניהם הבדל, אם בפיהם ינחלו כבוד, יעתקו גם יגברו חיל, ויקנו השקט הנפש ומנוחת הלב, מדרכי המדות היקרות, ושכל טוב, אשר תולדנה מחשבותיהם ע"י ההרגל והחנוך המפואר, שקבלו מנעוריהם; או אם יהיו נלוזי לב, זרע מרעים, הולכים בשאט נפש אחרי שרירות לבם, בזויי עם ושביעי קלון, ותכליתם, על עצמם ועל אחרים יביא למשא *) והמועיל

---

*) ידעתי גם ידעתי, רבים יראוני בפנים זועפות, ויקלוסו על דברי, באמרם: הלא יסרנו בנינו מנעוריהם ביד מורה,

והמועיל והמזיק, יחד פרי החנוך ותנובת ההדרכה מנעוריהם, ואנחנו רואים יום יום מן הנסיון, כמה נערים נפלו במהמורות ההשחת מרוע החנוך, ואבותיהם היו בעוכריהם • ולפעמים השגגה בחנוך ילד אחד תתפשט עד סוף כל הדורות, כי לא לבד הנער הזה אשר השחיתו את לבבו ע"י אהבת אולת ומליחת השגיאות תמיד, יהיה בעת בואו בימים עקש לב, בעל מידות רעות, אלא שגם זרעו וזרע זרעו אחריו יתדמו אליו, מפני שמעשי אבותיו בידו, ויחנך גם הוא את צאצאיו באשר החנך, ויתפשטו המדות הרעות בזרעו • והדבר דומה לגן אשר לא יזמר ולא יעדר שנה אחת, ועוד מעט והנה עלה כלו קמשונים, כסו פניו חרולים, וקוץ ודרדר יצמח בו •

לכן האבות היראים את ה"', ישימו לבבם ומחשבותם, וישקדו להתעסק עצמם בחנוך בניהם, ובהיות שיודעים שבניהם גוזרו לרשת באחרית הימים נעימות נצח ואושר תמידי, לא יפנו עורף מהשתדל לטרוח לקדש לב צאצאיהם ביראת ה"' הטהורה, ומדות אנושית יקרות, להסיר בדילי הפחיתות מקרבם, לברך

מורה, ושלחנום אל בית הספר, שם ילמדו תורה ודרך ארץ, והון רב בזינו עליהם, ללמדם ספר • אך אל נא תקצופו מהר, האזינו טרם תזעמו! לכו נא ונוכחה מה הועלתם בכל ההוצאות שהוצאתם על בניכם? איה המוסר איה החכמה? כי בזה אין די שסגרתם הבנים מבוקר עד ערב בבית הכלא, שמה יצפצפו כסוס עגור בלשון עלגים ושפת בלול, ובצאתם מבית הספר אין תורה ואין מוסר למו, וברצונתם שכלם יהיו חכמים יפוננו גלגולת הנער הרך בשנים בדברים אשר ילאה כח נפשו להשיגם, והאב איננו יודע היכשר הזה או זה, ובסופם בחשיכה יתהלכו כי ימוטו מדרך האמת ודעתם יסכל • וחז"ל קוראים בגרון לא המדרש עיקר כי אם המעשה (והמעשה נוהג בכולם, ועל זה נצטוינו מראשית מעמד הר סיני עד יום האחרון) • וזה הוא נמוסיות ודברי השכל שבין אדם לאדם, ולא כאן המקום להרחיב הדבור, אך להעיר אוזן באתי ועוד יש לי דברים בזה, וראו נא מה שאומר בעל נפש יהודה (הוא פירוש לספר מנורת המאור) על זה •

לברך וללבן נפשם ולבבם, יחד יכונו ללכת מעגל טוב וארח מישור, למען יתענגו על ה׳, ויקחו חלקם מנחלת שדי מערומים, ומחכמת ההשגחה נטוע בנפש האבות אהבה וחיבה יתירה, לאשר ולהצליח בניהם על פני האדמה, ומה מאוד תתחזק ותתגבר התשוקה אם נגד פניהם שני דרכים, האחד פונה אל הטוב המתמיד והאחד פונה אל הרע הנצחי, לנהלם בחוזק יד, ובזרועה נטויה אל הדרך הטוב, ולדחותם מהרע והמזיק. הורים! אם תתרשלו ותתעצלו מהשתדל להדריך בניכם בדרך הטוב, ולחנכם בארחות משרים, דעו וראו כי חטאתכם גדולה, וכל רגע שתאבדו מבלתי הועילם, יעמוד לשטן לכם ליום אחרון, על אשר נטשתם מלהישירם ולהועילם, ולקרבם יותר אל חיי הנפש ונעימות נצח. נא תחרדנה עצמותיכם ממחשבות אלה!

אולם כאשר יש על כל מעשי צדקה, גמול ושכר רב הצפון באחרית הימים; כן האב הישר יאכל מפרי טוב חנוך בניו, ואשרי זורע לצדקה זרע ברך, ברכה יקצור כבוד ושכר עתק, וכל רואיו יאמרו ברוך שזה גדל! מה טוב ומה נעים לאב לראות את בנו הלוך ילך וגדול, מוכתר בנמוסים טובים; נושא בקרבו דמות המעלות והמדות כליל יופי הדר בחורים ותפארת הבנים; כי בכל מעשי טובה אשר יעשו הבנים כאשר יגדלון, האבות יקחו את חלקם בתהלה וברכה, וישמחו בכל הטוב, יען הדריכו אותם במעגלי מישור, שהמה תפארת לאדם, ותפארת להולכים בם, לא ידעו מעצבון נפש ומורת רוח, לא יקרב אליהם עמל וכעס, אשר יקרה לפעמים לאבות מדוע מעללי צאצאיהם, אם שורש רוע החנוך המעוקש, פורה ראש ולענה.

על כן מי שאוהב חייו ורוצה לשכון שלו ושאנן, הוא יתאמן, לא ישקוט ולא ינוח, מבלות זמנו הפנאי בחנוך, כי מה יועיל לקבוץ על יד, ולהרבות אוצרות כסף, ולחסר נפשו מטובה, ואל מי יעזוב חילו? מי יירש את יגיע כפו? בן אשר יפזר הונו באחרית בענין רע, זו רעה חולה! מה בצע לאיש אשר לא ישים עינו ולבו אל בניו, למען הסיר תוגה מלבבו, ובעת יזקין, המה יהיו לו למורת רוח, ויוסיף עצבון ומחלת לב, כאין משען לו, כי יהיו בניו סוררים משחיתים עושי נבלה, תמיד כלימתם תרד על קדקוד שבלתם, בהיות שהקללות אשר יקללו מפי הבריות, יחולו שבעתים על ראש ההורים ולפעמים עד לקברות יובלו:

שימו נא על לבבכם אמרתי, למדו מלאכת החנוך, להיות בקי ומהיר לנהל הילדים אל אופני הטוב אז אשריכם! קראו בספרי החנוך הטובים, לקחת מפיהם תורה, אז תרחיקו מאהליכם עמל ויגון ומבניכם כלימה ואלה, מרעיכם אנחה ועושק, והיה לכם העמל לששון, ובניכם למשען עוז, ומעשי צדקותיכם לאור עולם.

• • •

שאלה.

אל גבורי בני ישראל, נטעי נעמנים, העמלים בתורת ה', בדברי נביאיו ומשוררי אמת יה״ כס״ו!

אמרו נא אתם הנעימים! איך תפרשו דברי איוב, באמרו (איוב יט כה) ואני ידעתי גאלי חי, וגו', ומשם ולהלן עד סוף פסוק כט? הודיעונו נא! חבור המאמרים האלה והעתקתם ללשון אשכנז, למען יכתבו דבריכם בספר למשמרת לדור אחרון.

ג

תולדות גדולי ישראל.

תולדות הרב מוהרר יוסף מקאנדיא זכרו לברכה.

התימה.

אבן גם בלובלין לא עמד ימים רבים, כי בטרם היותו עוד בן שלשים וחמש הלך לאמשטרדמה, ויהי שם מורה לספרדים, וכל צמא למים מי חכמה הלך אליו ומים טהורים שאב לו. ובאמשטרדם מצא את החכם השלם כמוהרר מנשה בן יוסף בן ישראל, אשר היה מורה הוראה לספרדים בעת ההיא, וברוב בקשת החכם ר״מ מנשה הוציא לאור ראשונה ספרו אילם אשר הזכרתי למעלה, בבית ונדפוס החכם ה״נל. ובשער ספרו חרות צורתו פתוחת לום כפותח לזכרון עולם לכל

לב! אוהבי החכמה, פניו כפני מלאך אלהים כל רואיו ישתאו עליו, עיניו כברקים יאירו, יעידון על חכמתו, וכל מביט תמונתו, יבין כי רוח אלהים בקרבו; הכרת פניו תעיד גם על ענות האיש ההוא, וכן העידו גם עליו מכיריו ותלמידיו, כי הוא שונא כבוד, לא היה מתגאה בחכמתו ויבז בחכמים מתגאים על העם, באורך זקנם, ובעבי כרסם הלוך וטפוף ילכו; והוא היה מרבה לספר שערות זקנו כי כן היה דרכו לומר: הלא לא כוון בו הטבע לקשט ולהדר בריותיו, אך הבשר השחוסי שתחת הלחיים, לרוב לחותו ישלח יונקותיו ופארותיו, ולתכלית אחר היתה יצירתו, כי גם במקומות אחרים בגופת האדם נמצא בשר זה, לכן רבו יערותיו. ועל המתגאים נשא משלו לאמר: לו כרם וזקן על החכמה מעידים, אין חכם עלי תבל כתישים ועתודים!

בעת ההיא נדפסו גם ספריו ס" **מצרף לחכמה** ס" **שבר יוסף** וס" **נובלות חכמה** ע"י התורני ר" שמואל מן יהודה, אשר היה בביתו ימים רבים, וירא ספרי הרב אשר כתב בחכמת הקבלה, ויפצר בו להביאם אל הדפוס, וימאן הרב לתתם לו באמרו: עד שאלמד לאחרים מה שכבר השגתי, אלמד לעצמי מה שלא השגתי, כי שלמות עצמי, קודמת לשלמות זולתי, ולא היה ברצונו להוציאם לאור, אכן ר" יהודה לקח ממכתביו במרמה, באמרו, אך למען קרוא בהמה לקחם, ויביאם באסיליה ושם הדפיסם בלתי רשיון מחברם.

ובטרם כלה הדפוס באו קצת הדפים מס" נובלות חכמה לידי הרב ויקצוף מאוד, וחמתו בערה בו, ויכתוב אליו פעמים ושלש ויצו עליו לבלתי הדפיס ספריו אך לא שמע האיש לקולו. ואלה קצור דברי האגרת אשר כתב הרב:

"**אמרתי** ימים ידברו, ורוב שנים יביעו חכמה, ואתה
"זקנת ושבת כל ימיך גדלת בין החכמים, הוגה
"בתורת ה" תמימה, כל רואיך אמרו עליך, איש צנוע אתה,
"הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בקרבו, שומר פיו ולשונו?
"והאמת כן היית גם בעיני כל ימי היותך פה העיר, אי
"לזאת אהבה רבה אהבתיך, וכחותם על לבי שמתיך, איננו
"גדול ממך בבית, אהה כי כחש מעשה זית! ואנכי לא
"חשכתי ממך מאומה וכל אשר שאלו עיניך, ואמרת הגידה
"לי לא אצלתי מהם, הבאתיך חדרי, מלון קצי יער כרמלי,
"והראתי

"והראיתי לך את כל בית נכותי, לא היה דבר אשר לא
"הראיתיך באוצרותי, השמעתיך חדשות מעתה, ונצורות לא
"ידעתם בחכמת האר"י, כי משמשת את כל כלי, קנית את
"כליותי, פתיתני בשפתי חלקות, בעתרות נשיקות, ואמרות
"רכות, ואפת. כי חזקתני באלות ושבועות, ותוכל, עד
"שנגלו לפניך כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית ומעשה
"מרכבה, ואתה כאיש תבונות עלית למרום שבית שבי לקחת
"מתנות, למה איפא רמיתני, באמרך, לך לבדך יהיו ואין
"לזרים אתך? איך נהפכת לי כעיר פרוצה אין חומה! וכי
"בנת לרעי מרחוק, למה הפרת ברית וחוק? שמלבד שאתה
"מושבע מנוי פה אל פה באלות ובקללות נמרצת, הלא
"כתבת לך פלשים במועצות אל תפזר, אל תטיף, ולא הטית
"אזן, אזית דברים כבושים על פני חוצות, והוקעת אותם
"ל"ה נגד השמש? הלא איש אתה, ומדוע לא שמרת מוצא
"שפתיך כאיש אמונים? וכי אין מעשה חשבון ודעת בשאול
"אשר אתה הולך שמה! — ועתה מי שפרע מדור המבול
"ודור הפלגה, יפרע ממך, הכי קרא שמו גובלות חכמה,
"כבול תבול גם אתה, גם חכמתך לא תקום! ואנחנו לא נדע
"מה נעשה, אם כבר פורת ממוכך, והדפסת מה שהדפסת,
"אי אפשר לתקן מה שעוית, אך בבקשה ממך שתשים קנצי
"למלין ונקית."

ועתה הקורא הנעים! מדברי האגרת הזו תראה כי לא
בהסכמת הרב הודפסו ספריו אלה, לכן במצאך
בהם דברים אשר לא כדת מאמרים סותרים ומתנגדים לדברי
הרב במקומות אחרים, אל תחשבם לחטאת לו, כי לא ברצונו
נעשה הדבר הזה, לו הדפיס הרב לא היתה כאלה, גם מי
יודע אם מפיו יצאו הדברים, אם מפי אחרים? — ובאגרת
הזאת דבר גם סרה על המחברים ספרים מבני עמינו
המדברים בלשון תהפוכות אשר לא יבינם איש, וראוים
הדברים להעתיקם פה לכל קורא, ואלה הם:

"ועוד רעה חולה ראיתי אצל רוב המחברים מבני עמינו,
"שאינם כותבים בלשון צח כדרך כל האומות, להיות
"כל איש מדבר בלשון עמו, אשר שפתיהם ברור מללו,
"והמבין באותו לשון יבין לאשורו, ויתרגמהו בלשון אחר,
"עד שירנן הקורא בו, זקנים עם נערים. והם נחלקו לב'
"כתות, קצתם יערבו לשון המקרא עם לשון הגמרא, כל
"השומע תצלנה אזניו והיה בעיניו לזרא, וקצתם והם
"המתפארים"

"המתפארים במליצתם, כל דבריהם דברי נביאים עלימו תטף "מלתם, יעקמו הכתובים להבנה זרה, כלם עקודים נקודים, "אי אפשר להעתיקם בלשון אחר כמו שהם, אפילו אם תשימם "במגזרות הברזל, בחריצים ובמגרות, כאלו לא נכתבו "הספרים ההם אלא ליהודים האומללים שה פזורה, על כן "לא היה לרוב מחברי בני עמי בין הגוים חלק ונחלה וזכירה; "לא כן עשה עטרת תפארת חכמי ישראל, הרמ"בם ז"ל שיותר "שהיה חכם, ונוסף על שלמיותיו וסגולותיו, ה' נתן לו "לשון למודים, לדעת לעות את יעף דבר בלשון הערביים "והיהודים, הוא למד דעת את העם בדרך קלה וקצרה, "והלכו גוים לאורו, וכבר הועתקו רב דבריו בלט"יין וכן "עשה הרב בעל העקרים, ושבחוהו חכמיהם כי היא דרך "סלולה„, עד פה דברי הרב, *)

ויתר ספרי הרב אשר עודם בכתובים ולא יצאו לאור, אלה הם: ס' **בטוחות חכמה** כולל כל סודות הגמטריאות וראשי תיבות, וכל דרכי המקובלים כאשר הזכיר בהקדמת ספרו מצרף לחכמה. ס' **בשמת בת שלמה** והוא המבחר מחבוריו כאשר כתב הרב בעצמו, בו ידבר על כל החכמות, מלא תמונות וחידות ופילוסופיא, והיה ברצונו להוציאו לאור. ופעמים רבים אמר לתלמידיו על ספר הלז, כי צריך לנדונית בתו כסף רב. ובעת כתבו בקש ממנו תלמידו החכם כמהורר משה מיץ (והוא אשר כתב תשובה בשם הרב על השאלות אשר שאל אותו הרב מהורר זרח בר נתן הנזכרים בס' אילם) להראות לו הספר הזה ולא אבה לתתו לו באמרו: אין לראות המאכלים בשעת תיקונם, ובהפצירו בו מאוד, נתן לו הספר על זמן שעה אחת לקרוא בו, וככלות הזמן מיד לקחו ממנו, ואמר: הפרי שאינו מבושל באילן, יקהה את שיני אוכליו. ס' **יער לבנון** נחלק למאמרים רבים כולל כל חכמת ההגיון, ההלכה, אלוהות, ופילוסופיא, תשבורות ותכונות, תחבולת המלחמת, ועבודת

---

*) גם בימינו עדן לא הוסרה המכשלה הזאת מבני עמנו, ורבים מבני ישראל היודעים אך דיני משקל השיר, ומשפט החרוזים, בטרם ידעו יסוד המלות מחשבותם, ועניכם, מתפארים להיות משוררים ובעלי מליצה, ובטרם ידעו לכתוב אגרת צחה, יבלו ימיהם בשירים וחרוזים, לכן לא יבואו מעולם עד עמקי הלשון ויסודו, אשר הוא חלק אדם מאל, ונחלת יתר הוא לו על כל הברואים מאת בוראו.

ועבודת האדמה, טבע העשבים ברפואות, מכהבות המדינו׳ ונימוסים, עקרי האמונה, ופנות התורה לכל אומה ולשון, ואחרי כן קצר אותו וקראו בשם **באר אחרת** • ס״ **לבב חכמה** נותן טעם לכל הרפואות שבתלמוד, ומדבר על׳ הסגולות והשבעות והכישוף • ס״ **נובלות אורה**, מכתבים על חכמת הקבלה • ס״ **רפואות תעלה** על חכמת׳ הרפואה מלאכת הרוכלים, מלוקטים מכמה ספרים׀ ועוד כתב גם כללי רפואות בחרוזים, אשר העתיקם מלשון יוני מ״ס, (Aphorismos Hippocratis) ונספתי ישנים כתוב כי נדפסו החרוזים האלה ב״ס באר מים חיים, אכן לא מצאתים שמה • ומלבד זה חבר עוד ספרים בחכמת התשבורת והאלגעברא׳ ועוד מאמרים קטנים בכל החכמות, הנזכרים בס״ אלם ולא נדפסו • מספריו אלה נדע מה מאוד הגביר חיל בכל מדע, אכן בכל זאת לא שקטה רוחו מחקור, ולא הניח דבר קטן אשר לא דרשו, ובכל זאת היתה ידו נטויה לאסוף ולקבוץ עוד ספרי אמרים אשר לא קרא בם • ובעבור זאת עזב גם העיר אמסטרדם, ללכת אל הארץ הקדושה, לקרוא שמה בס״ עץ חיים, אשר חברו החכם הקדוש כמורר חיים קלאבריאס תלמיד הארי ז״ל בחכמת הקבלה; אכן כאשר שמעתי לא בא שמה, וימת בדרך בהיותו בן ששים ושש שנה, ויקבר בעיר פראג •

אלה תולדות יוסף שלמה דעל מעדיקא, וכל זאת אשר ידעתי ממנו כתבתיהו עלי ספר, למען היותו לזכרון עדי עולם גם לאשר איננו קורא בספריו • וספריו אשר נדפסו ירבו כבודו בפי כל קוראם, עדי דור דורים יזכירו שמו על פני האדמה, ותיתה גם נפשו בגללם!

א • • • ב • • • ג

ד

תולדות הזמן יפקד מקומו •

ה

בשורת ספרים חדשים יפקד מקומו •